

УДК 159.9

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ-ПЕДАГОГІВ, СХИЛЬНИХ ДО ПЕРЕЖИВАННЯ РЕВНОЩІВ

Сергеева А.В., д. психол. н.,
професор кафедри загальної та диференціальної психології
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського

У статті розглянуто теоретико-емпіричні основи вивчення емоційної стійкості студентів-педагогів, які характеризуються схильністю до переживання ревнощів. Наведено опис та інтерпретацію результатів кореляційного аналізу проведеного емпіричного дослідження. Уточнено розуміння психологічного змісту поняття «ревнощі особистості». Ревнощі розуміються як складний і багатогранний емоційний феномен, який необхідно аналізувати в термінах афективно-когнітивних структур, що завжди відіграють надзвичайно важливу роль у людській поведінці.

Ключові слова: емоційна стійкість особистості, компоненти переживання ревнощів, ревнощі особистості.

В статье рассматриваются теоретико-эмпирические основы изучения эмоциональной устойчивости студентов-педагогов, которые характеризуются склонностью к переживанию ревности. Приводится описание и интерпретация результатов корреляционного анализа проведенного эмпирического исследования. Уточняется понимание психологического содержания понятия «ревность личности». Ревность понимается как сложный и многогранный эмоциональный феномен, который следует анализировать в терминах аффективно-когнитивных структур, которые всегда играют чрезвычайно важную роль в человеческом поведении.

Ключевые слова: эмоциональная устойчивость личности, компоненты переживания ревности, ревность личности.

Sergeeva A.V. FEATURES JEALOUSY OF THE PERSON DISTINGUISH BETWEEN DIFFERENT LEVELS OF EMOTIONAL STABILITY

The article deals with the theoretical and empirical basis of the study of emotional stability of students and educators, who are characterized by a tendency to experience jealousy. The description and interpretation of the results of the correlation analysis carried out by empirical research. Refined understanding of the psychological content of the concept "jealous person". Jealousy is understood as a complex and multifaceted emotional phenomenon that should be analyzed in terms of the affective-cognitive structures that have always played a crucial role in human behavior.

Key words: emotional stability of the individual, components of emotional stability, jealous person.

Постановка проблеми. Особливі життєві умови, у яких може опинитись будь-яка людина та які пов'язані з переживанням ревнощів, як правило, викликають високу психологічну чи емоційну напруженість. В одних людей це супроводжується мобілізацією внутрішніх життєвих ресурсів, а в інших – зниженням працездатності або навіть появою нервового зриву, погіршенням здоров'я, фізіологічними й психологічними стресовими явищами.

Відомо, що в усіх важких особистісних ситуаціях вирішальну роль відіграють емоційні переживання людини. Тому питання емоційної стійкості особистості мають величезне практичне значення, оскільки психологічна стійкість охороняє особистість від її дезінтеграції й особистісних розладів, створює основу внутрішньої гармонії, повноцінного психічного здоров'я, високої працездатності [1; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні вче-

ні, які збагатили наукові уявлення про природу емоційної стійкості, доводять складність і багатоплановість цього феномена. Найбільш детально проблеми емоційної стійкості та її психічної саморегуляції в негативних життєвих ситуаціях розробляли вітчизняні психологи Л.М. Аболін, Б.С. Братусь, Ф.Ю. Василюк, Є.П. Ільїн та інші [1; 4].

Так, наприклад, М.І. Дяченко та В.О. Пономаренко вказують, що для визначення емоційної стійкості як інтегративної властивості особистості важливим є визначення ролі саме емоційного компонента, адже в разі його неврахування важко уникнути ототожнення емоційної стійкості з психічною й вольовою стійкістю, що також можуть розглядатись як інтегративні властивості особистості, які забезпечують успішне досягнення мети діяльності в складних емотивних обставинах [4, с. 108].

Загалом можна констатувати, що сьогодні не вироблено єдиного підходу до

з'ясування сутності емоційної стійкості, не повністю визначено психологічні механізми й фактори розвитку цього феномена. Суттєві розбіжності у визначенні цього поняття з'явилися через різні підходи до розуміння такої особистісної якості.

Вагомий внесок у розуміння природи внутрішніх чинників у зв'язку зі змінами емоційної стійкості, до яких можна віднести також особливості ревнощів особистості, було зроблено представниками екзистенціальної психології (такими як М. Босс, Р. Мей, В. Франкл, М. Хайдеггер та інші), авторами, які розглядають ревнощі як різновид ненормативних криз у родині (наприклад, А.Н. Волкова, Н.В. Дмитрієва, Ц.П. Короленко, В.М. Целуйко та інші), дослідниками, які вивчають прояви ревнощів як необхідний етап розвитку особистості в процесі її соціалізації (зокрема, М. Кляйн, П. Куттер, З. Фрейд, К. Хорні та інші).

На думку К. Хорні, нормальні ревнощі супроводжуються прагненням людини випередити суперника та здобути перемогу в боротьбі з ним за об'єкт любові. Патологічні ревнощі зумовлюють такі несвідомі бажання, які можуть викликати до життя думки про усунення не лише суперника, а й самого об'єкта любові [5].

На думку А. Адлера, ревнивість – це властивість особистості, що постає з комплексу неповноцінності. Так, ревнощі в його роботі «Наука жити» трактуються як складна установка, що в жодних ситуаціях не може приносити користь особистості [5].

У концепції М. Кляйн ревнощі розглядаються в контексті аналізу заздрості та психоаналітичного уявлення про «Едіпів комплекс», вплив якого в нормі має компенсуватись придбанням нових об'єктів, які можна любити.

Наприклад, П. Куттер проблему походження ревнощів трактує як травму відкинутої дитини, яку, проте, переживає кожен, оскільки жоден батько не в змозі завжди бути турботливим. Учений пише: «Дитина відчуває себе відкинутою, покинутою, ізолюваною, відщепенцем, виставленою за двері будинку, у якому насолоджуються любов'ю й щастям інші» [6]. Цю ситуацію можна назвати соціальною. Такий первинний досвід закладає основу для всіх наступних невротичних розладів. Тому автор вважає, що ревнощі викликають агресію (аутоагресію), однак у ситуації соціальної взаємодії агресія часто витісняється або ж використовуються інші механізми психологічного захисту. Також розкривається співзалежність низької самооцінки та схильності до ревнощів.

А.Н. Волкова зазначає, що ревнощі виникають як реакція на загрозу розпаду

партнерства в ситуації суперництва. На її переконання, реакції ревнощів можна класифікувати за змістовим критерієм на афективні, когнітивні, поведінкові. У кожному конкретному випадку ревнощів можуть переважати когнітивні, афективні чи поведінкові реакції, а також їх комбінації. Когнітивні реакції виражаються в прагненні аналізувати факт зради. Когнітивні реакції більше виражені в осіб астенічного складу, інтелектуалів [2]. Афективні реакції переживання ревнощів виражаються в емоційному переживанні зради. Найбільш характерними емоціями є відчай, страх, гнів, ненависть і презирство до себе та партнера, почуття неповноцінності, любов і надія. Залежно від типу особистості афективні реакції протікають на тлі меланхолійної депресії чи гнівної ажитації. Переважання афективних реакцій спостерігається найчастіше в осіб художнього, істероїдного, емоційно-лабільного складу. Поведінкові реакції виступають у вигляді боротьби або відмови [2].

У роботі «Сексуальність у постсучасному світі» Н.В. Дмитрієва та Ц.П. Короленко розглядають різні аспекти чоловічих і жіночих ревнощів. На думку авторів, ревнощі є емоцією, яку особа переживає в разі виникнення загрози втрати важливих відносин з іншою людиною (партнером) у зв'язку із заміною цих відносин відносинами із суперником або з іншим, більш значущим, об'єктом [3].

Ревнощі є почуттям, у якому містяться негативні думки, присутня тривога, невпевненість, страх втрати того, хто для особистості того, який ревнує, має особливу цінність.

Отже, ревнощі є складною емоцією, у певному сенсі вторинною та похідною, тобто їх виникнення завжди пов'язане з іншою емоцією, з іншим почуттям. Вони не лише об'єднують почуття та ревні думки, а й знаходять вираження в різних формах поведінки. З огляду на це ми можемо назвати сукупність проявів ревнощів емоційним, когнітивним і поведінковим комплексом.

Найбільш значущими причинами виникнення ревнощів особистості, на думку Н.В. Дмитрієвої та Ц.П. Короленко, є такі:

- високий поріг чутливості до емоційних переживань, нестабільність емоційного фону, зниження рефлексії до критики;
- переживання стану невпевненості, дискордору, побоювання, порушення;
- страх втратити любов, хоча ревнощі можливі й без любові;
- незріла форма любові;
- почуття сорому, пов'язане з небажанням виявити свою слабкість, неповноцін-

ність, страх бути покинутим або ж страх занадто близьких стосунків;

– комплекс непотрібності, відсутність відчуття емоційної безпеки [3].

Поняття ревнощів як емоційної реакції розвивав також, як стверджував Є.П. Ільїн, американський дослідник, соціальний і клінічний психолог Г. Уайт [5, с. 347]. Згідно з його концептуальним аналізом ревнощі складаються з трьох компонентів: когнітивного, емоційного та поведінкового. Так, Г. Уайт припускає, що когнітивний компонент ревнощів має місце тоді, коли людина дізнається про загрозу значущим романтичним відносинам. Негативні емоції настають після реалізації такої загрози, зрештою, людина використовує копінг-стратегії, розроблені для того, щоб справитись із погрозами, таким чином зменшуючи негативний емоційний компонент.

Г. Уайт дотримується думки, що когнітивна оцінка викликає емоційні реакції, які у свою чергу провокують копінг-поведінку. Емоції завжди настають після когнітивної оцінки загрози. Тому Г. Уайт розуміє ревниву поведінку як когнітивні й поведінкові стратегії, спрямовані на те, щоб упоратись з емоційним розладом; ревнощі – це послідовний процес від пізнання до емоцій, а потім до поведінки.

Є.П. Ільїн наголошує: «Ревнощі – це підозріле ставлення людини до об'єкта обожнювання, пов'язане з великими сумнівами в його вірності або знанням про його зраду» [5, с. 345].

Однак, незважаючи на численні роботи, у яких розглядаються різні аспекти вивчення ревнощів, у психології поки що не існує конкретного й системного дослідження, у якому ревнощі вивчалися б у зв'язку з психологічними станами особистості [3; 4; 5; 6].

Тому не можна говорити про достатній рівень розробки цієї проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування та емпіричне дослідження психологічних особливостей ревнощів осіб із різним рівнем емоційної стійкості.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження проводилось на вибірці магістрів факультету фізичного виховання та реабілітації Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. У ньому взяли участь 65 респондентів у віці від 24 до 42 років, з них 38 жінок і 27 чоловіків. Дослідження проводилось в умовах професійного навчання.

Для аналізу досліджуваних показників емоційної стійкості було обрано такі психодіагностичні методики, як опитувальник «Вимірювання психологічної стійкості особистості» В.А. Алексєєва, опитувальник «Дослідження тривожності» Ч. Спілбергера (адаптація Ю.Л. Ханіна). Для діагностики широкого спектра емоційних властивостей особистості було обрано стандартизований багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла 16PF (форма А). Для діагностики ревнощів нами було обрано такі психодіагностичні методики, як опитувальник «Методика вивчення ревнощів» Л.М. Чурсанової, багатовимірна шкала ревнощів Пфайфер – Вонга (Multidimensional Jealousy Scale).

Усі розрахунки здійснювалися за програмою статистичної обробки даних SPSS, версія 13.0.

У таблиці 1 наведено значимі коефіцієнти кореляції між характеристиками ревнощів (емоційний, когнітивний і поведінковий компоненти) та факторами особистості за Р. Кеттелом.

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками ревнощів та факторами особистості за Р. Кеттелом у студентів-педагогів

Фактори особистості за Р. Кеттелом	Опитувальник щодо ревнощів (Л.М. Чурсанової)	Багатовимірна шкала ревнощів (Пфайфер – Вонга)			
	ПРМ	ККР	ЕКР	ПКР	ЗПР
С	-649**	-479**	-381*	-600**	-606*
Е	266*	463**			291*
І		-276*	-263*		-300*
Л	524**	290*		475**	367*
М	-543**	-330*	-429*	-357*	-470**
О	607**	342*	283*	525**	471**
Q4	679**	510**	321*	575**	583**

Примітки: тут і в наступній таблиці нулі та коми не позначені; * – $p \leq 0,05$, ** – $p \leq 0,01$; С – сила Я; Е – доміантність; І – премсія (чуттєвість); Л – протенсія (підозрілість); О – гіпотимія (схильність до почуття провини); Q4 – висока Еґо-напруженість; ПРМ – показник ревнощів особистості у сфері міжособистісних відносин; ККР – когнітивний компонент ревнощів; ЕКР – емоційний компонент ревнощів; ПКР – поведінковий компонент ревнощів; ЗПР – загальний показник за шкалою ревнощів.

Емпіричне дослідження виявило значущі взаємозв'язки показників ревнощів із широким спектром особистісних емоційних властивостей. Існують значущі позитивні взаємозв'язки на 1-відсотковому та 5-відсотковому рівні між усіма показниками ревнощів і фактором L (підозрілість, тиранія й зайва зарозумілість), а також негативний значущий зв'язок на 1-відсотковому та 5-відсотковому рівні між показниками ревнощів і фактором C (емоційна нестійкість, тривожність).

Результати кореляційного аналізу демонструють також значущі кореляції між показниками ревнощів і фактором O (наявність почуття провини), тривожністю, стурбованістю. Це підтверджує думку про те, що в структуру ревнощів входять насамперед страх втрати, сором і «поранена» самооцінка, що є наслідком почуття провини, а також гнів, який слугує захисним механізмом, виправдовуючи ненависть того, хто ревнує [3]. Найбільш тісний взаємозв'язок виявлено з внутрішньою напруженістю, дратівливістю, надлишком спонукань, що не знаходять розрядки (Q4).

У таблиці 2 наведено значимі коефіцієнти кореляції між характеристиками ревнощів (емоційний, когнітивний і поведінковий компоненти) та особливостями емоційної стійкості й особистісної тривожності.

Результати, наведені в таблиці 2, свідчать, що показник емоційної стійкості виявляє значущі додатні взаємозв'язки на 1-відсотковому рівні з усіма показниками ревнощів: емоційним компонентом ревнощів, когнітивним компонентом ревнощів, поведінковим компонентом ревнощів, загальним показником ревнощів.

Також було отримано значущий додатний взаємозв'язок на 5-відсотковому рівні між показником когнітивної стійкості й показником когнітивного компонента ревнощів, а від'ємний зв'язок – з показником емоційного компонента ревнощів.

Показник фізичної стійкості отримав лише один від'ємний зв'язок із показником поведінкового компонента ревнощів.

Було встановлено, що емоційно стійкі студенти-педагоги не схильні до провокування у своїх партнерах ревнощів (поведінкового компоненту), а емоційно нестійкі, навпаки, досить часто користуються різними провокаціями. До того ж прояви емоційної нестійкості одного з партнерів сприяють формуванню високого рівня емоційної нестійкості іншого.

Показник загальної особистісної тривоги виявляє додатні значущі взаємозв'язки з показниками емоційного компонента ревнощів, поведінкового компонента ревнощів, загального компонента ревнощів. Зокрема, усі прояви емоційної нестійкості ревнивця пов'язані з особистою тривожністю: для нього характерна насамперед низька самооцінка, з якої постають невпевненість у собі, недовіра до партнера, почуття власництва та бажання втримати іншу людину біля себе будь-якою ціною.

У ході нашого дослідження було виявлено результати, схожі з отриманими раніше Д. Бассом. Зокрема, встановлено, що така базова особистісна характеристика, як емоційна стабільність, є найбільш значущою рисою, яка здійснює істотний вплив на емоційні, когнітивні та поведінкові прояви ревнощів.

Отже, на підставі інтерпретації кореляційної матриці можна зробити висновок, що особи, які характеризуються більшою емоційною стійкістю, схильні до когнітивного прояву ревнощів, що виражається в прагненні аналізувати факт зради, шукати її причину, вибудовувати прогноз ситуації, простежувати передісторію цієї ситуації.

Таблиця 2

Значимі коефіцієнти кореляції показників психологічної стійкості з особливостями ревнощів студентів-педагогів

Показники психологічної та емоційної стійкості	Показники ревнощів особистості			
	Емоційний компонент ревнощів (ЕКР)	Когнітивний компонент ревнощів (ККР)	Поведінковий компонент ревнощів (ПКР)	Загальний показник ревнощів (ЗПР)
ПФС			-401*	
ПЕС	455**	615**	341*	559**
ПКС	-343*	335*		
ЗПС		338*		365*
ЗОТ	539**		371*	437**

Примітка: n=34; * – $p \leq 0,05$, низька статистична значимість; ** – $p \leq 0,01$, середньої сили статистична значимість; ПФС – показник фізичної стійкості; ПЕС – показник емоційної стійкості; ПКС – показник когнітивної стійкості; ЗПУ – загальний показник психологічної стійкості; ЕКР – емоційний компонент ревнощів; ККР – когнітивний компонент ревнощів; ПКР – поведінковий компонент ревнощів; ЗПР – загальний компонент ревнощів; ЗОТ – загальна особистісна тривога за методикою Ч. Спілбергера.

Виявлений від'ємний кореляційний зв'язок між показниками фізичної стійкості та поведінковим компонентом ревнощів дозволяє припустити, що чим більш оптимальним є фізичний стан особистості, тим менше людина схильна до прояву ревнощів на рівні поведінки, і навпаки, чим більше людина схильна до поведінкового прояву ревнощів, тим гіршими є показники її фізичного стану.

Висновки. Таким чином, емоційно стабільні особистості – це люди, які не схильні до занепокоєння, стійкі щодо зовнішніх впливів, викликають довіру, схильні до лідерства. Емоційно нестабільні особистості – це чутливі, занадто емоційні, тривожні люди, схильні хворобливо переживати невдачі та засмучуватися через дрібниці, сумніватись у своїй привабливості; за можливої зміни почуттів коханої людини це може перегукуватися з їх сумнівами у власній компетентності також в інших сферах. Унаслідок цього емоційно нестійкі люди більш схильні до проявів ревнощів.

У результаті теоретичного аналізу й експериментального дослідження було виявлено кореляційні зв'язки показників емоційної стійкості з різними особливостями ревнощів та встановлено, що особи з високим рівнем емоційної стійкості більше схильні до когнітивного прояву ревнощів, що виражається в прагненні аналізувати факт зради, шукати її причину.

Також за результатами емпіричного дослідження встановлено, що найбільшу кількість значущих додатних зв'язків було отримано показником емоційної стійкості з усіма особливостями ревнощів (емоційним компонентом, когнітивним компонентом та поведінковим компонентом ревнощів).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аболин Л.М. Соотношение психологических и физиологических коррелятов эмоциональной устойчивости спортсменов / Л.М. Аболин // Вопросы психологии. – 1974. – № 1. – С. 104–115.
2. Волкова А.Н. Опыт исследования супружеской неверности / А.Н. Волкова // Вопросы психологии. – 1989. – № 2. – С. 99–101.
3. Дмитриева Н.В. Сексуальность в постсовременном мире / Н.В. Дмитриева, Ц.П. Короленко. – М. : Академический Проект ; Культура, 2011. – 326 с.
4. Дьяченко М.И. О подходах к изучению эмоциональной устойчивости / М.И. Дьяченко, В.А. Пономаренко // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 108–110.
5. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2001. – 400 с.
6. Куттер П. Любовь, ненависть, зависть, ревность. Психоанализ страстей / П. Куттер ; пер. с нем. С.С. Панкова. – СПб. : Б.С.К., 1998. – 120 с.
7. Фрейд З. О некоторых невротических механизмах при ревности, паранойе и гомосексуализме / З. Фрейд // Фрейд З. Собрание сочинений : в 10 т. / З. Фрейд. – М. : ООО «Фирма «СТД», 2006– . – Т. 7. – 2006. – С. 218–229.